

УДК 330.4

ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ «СТАЛИЙ РОЗВИТОК» ТА ПІДХОДИ ДО ЙОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ

Свистун К.О.

Університет митної справи та фінансів

Статтю присвячено дослідженню генезису понять «сталий розвиток» і «сталість», складових сталого розвитку та підходів до його запровадження. Автор розкриває суть діаграми Венна і аналізує причини, чому необхідне її вдосконалення до системи сталого розвитку. Також, в статті доводиться подібність наявних в літературі підходів до запровадження сталого розвитку. Особливого значення надається дослідженню кроків до запровадження комплексного сталого розвитку. Стаття може бути корисною для економістів, екологів, екоактивістів і соціологів.

Ключові слова: сталий розвиток, сталість, діаграма Венна, система сталого розвитку, підходи до запровадження сталого розвитку.

Постановка проблеми. Міжнародний досвід господарювання останніх трьох століть, який базувався на позиціях екстенсивного природокористування і необмеженого економічного і демографічного зростання, неминуче веде людство до екологічної катастрофи. Усвідомлення цього факту передовою науковою і громадянською спільнотою світу призвело до спроб обґрунтування нових підходів щодо ведення економічного розвитку, які б дозволяли не лише споживати, а й відтворювати відновлювані ресурси, та зберігати їх для потреб майбутніх поколінь. Результатом здійснених протягом 1960–1980 рр. наукових досліджень, стала запропонована в 1992 р. на Конференції ООН «Саміт Землі» в Ріо-де-Жанейро парадигма сталого розвитку, яка визнана чи не єдиною глобальною концепцією, що повинна зупинити забруднення планети Земля і створити умови для пристойного і якомога більш тривалого існування людства в гармонічних відносинах з навколишнім середовищем.

Концепцію сталого розвитку віднедавна впроваджує і Україна. Так, принцип сталого розвитку визначений в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р. (ДСРР), як «...забезпечення невиснажливого, ощадного та ефективного використання енергетичних, матеріальних, природних та інших ресурсів для за-

доволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь...» [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундамент теорії сталого розвитку заклали чимало іноземних вчених і економістів, зокрема Ганс Карл фон Карловіц запроваджував ідею сталого лісництва на початку XVIII століття [26]. Томас Мальтус у 1798 р. сформулював правило народонаселення: «якщо зростання населення не контролюється, то воно відбувається за законами геометричної прогресії, а засоби для існування людини зростають лише за законами арифметичної прогресії» [6, с. 98]. У XX столітті це правило підтвердилось, оскільки «демографічний вибух» призвів до збільшення числа людей на Землі з 2,5 млрд. у 1950 р. до 6,1 млрд. у 2003 р. [3, с. 194], і до 7 млрд. у 2011 р. [15], з прогнозованим зростанням до 9 млрд. до 2042 року [16].

Джон Стюарт Мілль поділяв погляди Т. Мальтуса щодо регулювання владою зростання народжуваності [6, с. 98], і зокрема відомий ідеями побудови суспільства, яке, перебуваючи в незмінному стані («stationary state»), постійно розвивається і самовдосконалюється.

Рейчел Карсон є авторкою книги «Мовчазна весна» («Silent spring»), публікація якої в 1962 р. вважається поворотним моментом у виникненні сучасного руху за збереження довкілля і

розуміння людьми тісного взаємозв'язку між довкіллям, економікою та соціальним достатком. На підставі комплексного дослідження з токсикології, екології і епідеміології, Р. Карсон доводить, що використання сільськогосподарських пестицидів призводить до катастрофічного забруднення землі, та є фактором, по-перше, вимирання тваринного світу, і по-друге, істотно шкодить людському здоров'ю [25, с. 1]. Назва книги попереджує людство про загрозу втрати біорізноманіття, оскільки зникнення птахів призведе до «мовчазних» весен без пташиного співу.

Великий вплив на наукове співтовариство і громадську думку справила робота Гаррет Гардін «Трагедія ресурсів загального користування» («Tragedy of the commons»), опублікована у 1968 р. і присвячена проблемі вичерпності будь-якого ресурсу загального користування, за умови вільного доступу до нього і неможливості обмеження обсягів його експлуатації [18, с. 19].

Денніс і Донелла Медоуз є співавторами виданої у 1972 р. книги «Межі зростання», з наголосом на проблемах виснаження енергетичних і сировинних ресурсів планети, що становить загрозу економічному росту [3, с. 197] і виданої в 1992 р. книги «Поza обмеженнями», що ставить людство перед перспективою краху глобальних природних систем, якщо ідеї сталого розвитку будуть знехтувані на міжнародному рівні. При цьому, обґрунтовуючи життєздатність і доцільність переходу на принципи комплексного сталого розвитку, вони посилаються саме на заяву Д. С. Мілля (1848 р.): «перебування капіталу і населення в незмінному стані означає постійне самовдосконалення людини і вдосконалення мистецтва людського життя» [21, с. 212].

Джеймс Лавлок висловив у 1979 р. теорію, згідно якої планета Земля – це складний організм, якому властиві процеси саморегуляції, за допомогою багатоманітних процесів зворотного зв'язку [18, с. 19].

Едвард Барбієр створив діаграму Венна сталого розвитку [14].

Беррі Делал-Клейтон і Стефен Бейс є авторами і упорядниками збірника матеріалів, присвяченого питанням стратегій сталого розвитку [17].

Джон Фаєн, Руперт Макклін, Мен-Гон Парк є авторами і упорядниками збірника матеріалів з питань роботи і навчання сталому розвитку [18].

Герман Дейлі обґрунтував економічну теорію сталого розвитку [4].

Дослідженню генезису сталого розвитку, його складових, перспектив тощо присвятили свої праці чимало українських вчених. В першу чергу, заслуговують на увагу економіст і дослідник витоків сталого розвитку Сергій Подолинський, який в роботі «Праця людини і її відношення до розподілу енергії» (1880) довів можливість визначення необхідних мінімальних умов для виживання людини на Землі за допомогою аналізу енергетичних потоків і підвищення ККД використання енергії, поєднавши енергетичну і трудову складову в вартості [7, с. 456], та академік Володимир Вернадський, який обґрунтував концепцію ноосфери як якісно нового стану цивілізації, що обумовлює необхідність глобальної єдності людства на раціонально розумній, максимально гуманізованій і екологічній основі [10, с. 20].

Сучасні вчені, О. Б. Ватченко, В. М. Ільченко – досліджували виникнення сталого розвитку і здійснили його аналіз [1], Л. М. Горбач, О. В. Плотніков і Т. П. Сморжанюк досліджували сталий розвиток в умовах глобалізації [3; 9], О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк розглядали соціальні аспекти сталого розвитку регіону [10], Микола і Олександр Талавири досліджували сталий розвиток як науку, близьку за своїми ідеями до біоекономіки [24], І. Оробець досліджувала еволюцію сталого розвитку за допомогою історико-генетичного підходу [6], Е. В. Прушківська, Ю. О. Шевченко здійснили аналіз концепцій «зеленої економіки», сталого розвитку і зеленого зростання [12], А. Садовенко Л. Масловська, В. Середа, Т. Тимочко є авторами сучасного посібника зі сталого розвитку суспільства [11].

Скептично і з вагомою критикою до сталого розвитку відносяться економіст Л.Г. Мельник і еколог М.А. Голубець. Перший вважає концепцію сталого розвитку ще одною утопічною концепцією «світлого майбутнього» в світовому вимірі, яка «дозволяє нескінченно фантазувати про конкретні цільові орієнтації, шляхи та засоби наближення до кінцевої мети» [7, с. 412]. Взятє порівняння може бути вдалим лише по відношенню до людства, з огляду на дуже малі його (людства) досягнення з переходу на позиції сталого розвитку, і невдалим відносно до багатьох європейських держав – Швеції, Норвегії, Данії, Нідерландів та ін., які мають щонайменше 30-літній досвід із запровадження засад сталого розвитку в усі сфери суспільного життя, зокрема, і в економіку.

М. А. Голубець, не заперечуючи позитивних ідей, які несуть принципи сталого розвитку, піддає нищівній критиці шанси переходу до сталого розвитку передових країн світу, які є водночас найбільшими забруднювачами довкілля, і пропонує власну концепцію науки геосоціосистемології [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри широке вивчення сталого розвитку у вітчизняному та іноземному науковому середовищі, необхідне детальне дослідження генезису понять «сталий розвиток» і «сталість», та складових сталого розвитку. З огляду на невизначеність до цього часу у вітчизняному науковому середовищі системи сталого розвитку і недостатньо повний аналіз підходів до його запровадження, необхідний огляд і систематизація цих підходів, їх порівняння. Це дозволить зрозуміти сталий розвиток не як абстрактне явище, а як дійсно всесвітню парадигму виживання людства у третьому тисячолітті, перехід до якої є поступальним процесом.

Метою статті є створення теоретичних основ генезису понять сталого розвитку і сталості, правильне розуміння складових сталого розвитку, аналіз підходів до запровадження сталого розвитку та пояснення спільних і відмінних рис між цими підходами, відносно перспектив сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Поняття сталого розвитку є офіційним дослівним перекладом англійського формулювання «sustainable development», де основну увагу приділяють прикметнику «sustainable» (стійкий, рівноважний, збалансований, самопідтримуваний), корінь якого – «sustain» (підтримувати щось на деяко-

му рівні) надійшов до англійської у видозміненому вигляді зі старофранцузького відповідника «soustenir» (дієслово в аналогічному значенні). Натомість, до старофранцузької мови взяте слово надійшло від латинського «sustinere» (підтримка) [23].

Різні країни світу дають свої варіанти перекладу поняття «sustainable development»: Італія – «sviluppo sostenibile» (розвиток, що заслуговує на підтримку), Франція – «development durable» (довгостроковий розвиток), Німеччина – «nachhaltige entwicklung» (тривалий розвиток), Швеція – «en stadig utveckling» (стійкий розвиток), Японія – «jizoki-tekina kaihatu» (тривалий розвиток) [1, с. 65].

Поняття «sustainable» в значенні «стійкий» було вперше використане у всесвітньо відомій роботі «Межі зростання», написаній Денніз і Донеллою Медоуз на замовлення Римського Клубу у 1972 р.: «Ми шукаємо формування моделі, що становить світову систему, яка є 1) стійкою без раптового і неконтрольованого розпаду і 2) здатна до задоволення основних матеріальних потреб усього населення» [22, с. 62-65].

Доповідь «Наше спільне майбутнє» (1987 р.), опублікована міжнародною комісією ООН з на-вколишнього середовища і розвитку, очолюваною прем'єр-міністром Швеції Г. Брундтланд, подає найбільш популярне і часто цитоване визначення сталого розвитку – це такий розвиток, який задовольняє потреби сучасності, але не ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби». При цьому, сталий розвиток базується на двох ключових складових: концепція потреб (з особливим акцентом на потребах світової бідності) і концепція обмежень, які зумовлені впливом технологічних і соціальних чинників на екологічну здатність задовольнити нинішні і майбутні потреби [27].

Зважаючи на здійснену міжнародними і неурядовими організаціями та вченими наукову діяльність з дослідження сталого розвитку протягом 30 років після формування його визначення, поняття і концепція сталого розвитку набули нового вмісту, яких потрібно проаналізувати за допомогою словників.

Тлумачний словник Макміллана визначає сталий розвиток як «розвиток країни або регіону, за якого суспільство споживає не більше природних ресурсів, ніж ті можуть бути відновлені, таким чином не завдаючи шкоди навколишньому середовищу» [20, с. 1511].

Справедливо, що рівень сталості розвитку прямо залежний від обсягів споживання відновлювальних ресурсів. На підставі цієї залежності побудована таблиця 1.

В таблиці 1 виділені три типи сталості економіки: несталый тип, за якого споживається більше відновлювальних ресурсів, ніж природа здатна відновити; рівноважний тип, за якого обсяг споживання відновлювальних ресурсів тотожний до обсягу, який природа здатна відновити; і екологічно сталий тип економіки, за якого споживається менший обсяг відновлювальних ресурсів, ніж природа здатна відновити. Становище довкілля може змінюватись від стану деградації при несталому типі економіки, до стану екологічної рівноваги в умовах економіки рівноважного типу, і до стану відновлення довкілля, в умовах екологічно сталого типу економіки.

Оксфордський словник визначає сталий розвиток, як «економічний розвиток, здійснюваний без виснаження природних ресурсів» [23].

Бізнес-словник «Longman» дає визначення сталого зростання («sustainable growth») як «зростання, яке можливо підтримувати без створення економічних проблем» або як «економічне зростання, яке можна підтримувати не завдаючи проблем навколишньому середовищу» [19, с. 241-242]. Стає зрозумілим, що, по-перше, стає зростання можливе в якості компромісу між цілями економічного розвитку і збереження навколишнього середовища, та по-друге, немає суперечності між поняттями «сталий розвиток» і «зростання».

Згідно документа «Порядок денний на ХХІ століття», прийнятого на другій Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро у червні 1992 р., міжнародне співтовариство наголошує, що «сталий розвиток передбачає стабільний рівноважний стан навколишнього природного середовища при сталому економічному зростанні» [5, с. 4]. Дане твердження закріплює попередню тезу, що перехід на засади сталого розвитку не означає відмову від економічного зростання.

Але до яких розмірів можливе в такому разі економічне зростання? Г. Дейлі, який сформулював економічну теорію сталого розвитку в книзі «Поша зростанням» (1996), відповідає на це питання: «сталий розвиток – це розвиток без зростання масштабу економіки понад якийсь розмір, що перебуває в межах підтримуючої спроможності довкілля» [4, с. 200].

Поняття «sustainability» дослівно означає «здатність до підтримання чого-небудь, стан стійкості» [7, с. 413], та за одною версією, походить від словосполучення «sustainable yield», яке є дослівним перекладом німецького терміну «Nachhaltiger Ertrag» [24, с. 74] – «стійка дохідність». Сама ж ідея сталості, яка є основою сталого розвитку, починає ймовірний відлік від

Таблиця 1

Залежність між сталістю та обсягом споживання

Споживання відновлювальних ресурсів	Становище навколишнього середовища	Типи сталості економіки
В більшому обсязі, ніж природа здатна відновити	Деградація навколишнього середовища	Не сталий тип економіки
В обсязі, рівному до того, який природа здатна відновити	Екологічна рівновага	Економіка рівноважного типу
В меншому обсязі, ніж природа здатна відновити	Відновлення навколишнього середовища	Екологічно сталий тип економіки

Джерело: [24, с. 75]

початку XVIII століття, відсилаючи до науки лісництва, а саме до необхідності сталого вирощування лісів. У XVII столітті гірничо-промисловість у місті Фрейберг (Саксонія) вимагала постійного використання місцевих лісів у якості паливних ресурсів. Врешті-решт, це призвело до поступової вирубки і старих, і молодих дерев, призвівши до екологічної і економічної катастрофи в м. Фрейберг. Так, робота гірничих шахт з плавки руди засмітила місто смогом, а транспортування лісових ресурсів річкою з віддалених районів Фрейберга призвело, зрештою, до подорожчання ціни на ліс і банкрутства з подальшим закриттям більшості гірничих шахт цього міста. Під загрозою опинилися тисячі працівників галузі. В 1713 р. адміністратор гірничої галузі Фрейберга, Ганс Карл Фон Карловіц, видає книгу «Економіка лісництва», яку прийнято вважати першим всеосяжним трактатом з управління лісовим господарством зі сформульованою в ньому ідеєю сталості (нім. «Nachhaltigkeit») щодо використання ресурсів лісу [26].

Треба зауважити, що бачення сутності сталого розвитку в науковому середовищі має особливість поєднувати в одне ціле поняття екологічного і економічного розвитку, або соціального і економічного розвитку. М. Стронг (1972 р.) визначає екорозвиток як «екологічно орієнтований соціально-економічний розвиток, при якому зростання добробуту стану людей не супроводжується погіршенням середовища і деградацією природних систем» [7, с. 415]. Микола і Олександр Талавиря, на підставі дослідження доповіді «Наше спільне майбутнє», відзначили, що поняття «екологічно сталий економічний розвиток» є тотожним до поняття «сталий розвиток» [24, с. 78].

З-поміж існуючих підходів щодо запровадження ідей сталого розвитку найбільше відома діаграма Венна, яку вперше опублікував економіст Едвард Барбієр у 1987 році (див. рисунок 1).

Представлена на рис. 1 трискладова (соціальний розвиток, навколишнє середовище, економічний розвиток) діаграма Венна була розкритикована, у тому числі, її автором [24, с. 75-76]. По-перше, діаграма Венна суперечить доповіді

Рис. 1. Концепція сталого розвитку у форматі діаграми Венна

Джерело: [14]

«Наше спільне майбутнє», в якій особливо підкреслювались тісні взаємозв'язки між економічним розвитком, забрудненням навколишнього середовища і перенаселеністю, замість трьох зазначених складових. По-друге, відзначалось, що діаграма Венна призводить до неузгодженості використання окремих показників економічної, екологічної та соціальної сталості. Також, серед економістів набуло поширення об'єднувати економічний розвиток і довкілля в одну взаємопов'язану систему з уніфікованою методикою оцінювання. Поява нових і доволі важливих складових сталого розвитку – таких, як справедливість між поколіннями в розподілі ресурсів, глобальна зміна клімату і необхідність пошуку відновлювальних альтернатив нафтохімічним та іншим не відновлюваним ресурсам, ефективна стратегія, сумісна із зростанням добробуту людей, та ін. – робить діаграму Венна застарілою і абстрактною.

З метою наближення даного підходу запровадження сталого розвитку до реалій сучасності, побудована видозмінена діаграма Венна (див. рисунок 2).

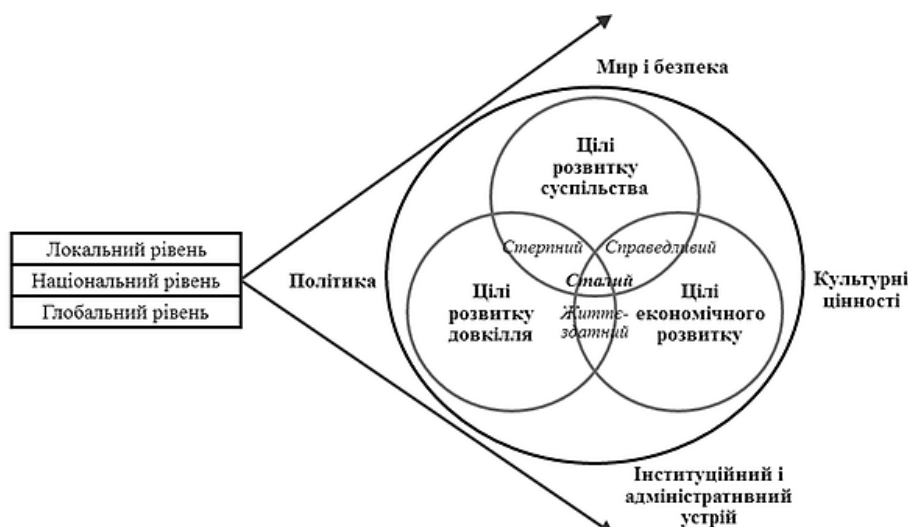

Рис. 2. Система сталого розвитку

Джерело: [17, с. 12]

На рис. 2 представлена система сталого розвитку, яка функціонує на глобальному, національному і локальному (регіональному, місцевому) рівнях, що відповідає одному з гасел сталого розвитку «мисли глобально – дій локально». При цьому забезпечення сталого розвитку відбувається за рахунок компромісу між цілями економічного розвитку, цілями розвитку довкілля і цілями розвитку суспільства. Додатково в системі сталого розвитку задані чотири складові – його «зовнішнє середовище» – політика зі сталого розвитку, мир, безпека і культурні цінності, так необхідні для побудови суспільства на засадах сталого розвитку, а також інституційний і адміністративний устрій в межах кожної окремої країни.

Отже, включення в поняття сталого розвитку лише трьох складових (суспільство, економіка, довкілля) – поширена практика, але не єдино правильна. Відомо, що виконавче бюро «Порядку денного на XXI століття для культури та Об'єднаних Міст і Місцевих Урядів (ОММУ)», в рамках Всесвітнього саміту місцевих та регіональних лідерів – третього конгресу ОММУ, що відбувся у Мехіко 17 листопада 2010 р., оприлюднило доповідь під назвою «Культура – четвертий складник сталого розвитку» [13]. Треба зауважити, що пропозиція щодо надання культурі статусу четвертого складника сталого розвитку не набула широкого схвалення, з причини частого віднесення культури до соціальної, або ж соціально-політичної сфери [24, с. 73].

Т. П. Смержанюк зобразив запропоновані ним шість складових сталого розвитку (економічна, екологічна, соціальна, духовна, правова, політична) у вигляді молекули з шістьма ланцюжками. При цьому самі складові утворюють між собою тісні взаємозв'язки [9, с. 256].

А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко [11, с. 97-99] пропонують два широкі підходи до запровадження сталого розвитку, на підставі умови взаємозамінності і взаємодоповнюваності капіталів.

«Слабка сталість» – це незменшення в часі загальної суми природного та створеного людиною капіталу, за умови, що створений людиною капітал може виступати майже ідеальним замінником природного. Прихильники цього підходу стверджують, що природний капітал і створений

людиною капітал є взаємозамінні, за умови збереження агрегованого запасу всіх видів капіталу, надаючи перевагу модифікованому економічному зростанню з урахуванням екологічного, «зеленого» виміру економічних показників, використання лише еколого-економічних інструментів.

«Сильна сталість» – це не зменшення в часі як створеного людиною, так і природного капіталу, за умови, що ці види капіталу взаємодоповнюють один одного. Прихильники «сильної» сталості часто займають жорстку і подеколи «антиекономічну» позицію з багатьох питань економічного розвитку, таких як зменшення масштабів економіки, пряме регулювання і обмеження споживання.

О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк пропонують два шляхи переходу до сталого розвитку, які визначаються баченням постіндустріального суспільства як 1) продовження і особливої стадії техногенного розвитку, яка не потребує зміни базисних цінностей, і зосереджується на продовженні технологічного прогресу, з певними природозахисними обмеженнями, або ж 2) постіндустріальне суспільство не є продовженням техногенного розвитку, а є початком нової духовно-екологічної-ноосферної цивілізації [10, с. 21-22]. Можна зауважити подібність цих двох підходів до «слабкої» і «сильної» сталості.

Д. Фаєн, Р. Макклін, М-Г. Парк [18, с. 26-30] також виділяють два підходи до запровадження сталого розвитку. Перший – стале, або «зелене» зростання, за своїми ідеями досить близьке до «слабкої» сталості. Стале зростання робить наголос на економічному розвитку для забезпечення накопичення фінансового капіталу, необхідного для подолання бідності, шляхом створення соціального і людського капіталу, а також для вирішення проблем екології, збільшуючи у такий спосіб вартість природного капіталу. Другий підхід закликає до фундаментального скорочення існуючих на сьогодні ресурсних і енергетичних спроможностей в процесі економічного розвитку.

На підставі того, що другий підхід вимагає відродження громадянської культури, збільшення числа екологічно ерудованих і вмотивованих громадян, які розуміють глобальні проблеми, безперечною є близькість цього підходу до «сильної» сталості.

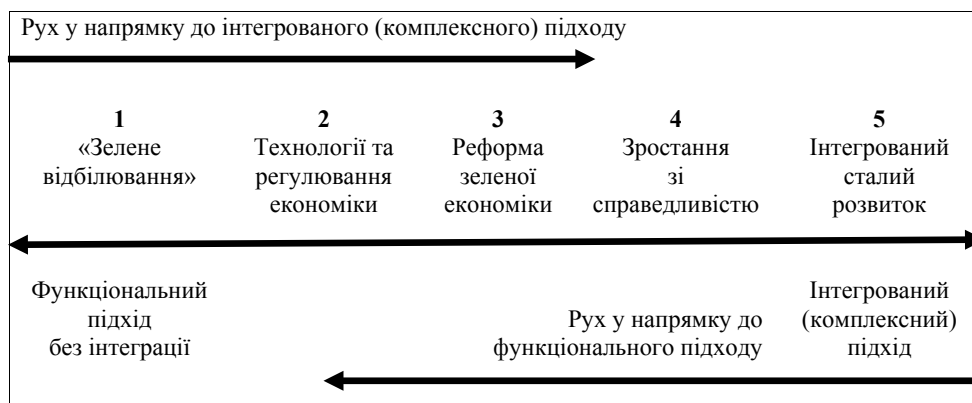

Рис. 3. П'ять напрямів до запровадження сталого розвитку

Джерело: [18, с. 27]

Прихильники сталого зростання відомі як економічні або екологічні функціоналісти, оскільки вони розуміють під довідками функціональну систему із задоволення людських потреб і послуг. Залежно від ступеня наблизеності їх позицій до інтегрованого (комплексного) сталого розвитку, всього виділяють 4 напрями, або підходи до запровадження сталого зростання (див. рисунок 3).

На рисунку 3 відображено 4 напрями сталого зростання, яку рухаються назустріч до комплексного сталого розвитку. При цьому, можливий і зворотний рух від комплексного підходу сталого розвитку – назустріч до функціонального підходу, який виключає інтеграцію сталого розвитку в громадянське життя.

Перший напрям – «зелене відбілювання» («green wash») – користується екологічними тезами, з метою просування специфічних товарів або бізнес-проектів. До прикладів цього напрямку можуть бути віднесені «зелене» маркування продукції або «зелений» бізнес з вирощування органічних культур сільського господарства, або «зелені» покупці, які обирають продукцію, що є виробленою з органічної сировини. В цьому випадку, ідеї сталого розвитку використовуються в якості товарно-маркетингового інструмента.

Другий напрям стоїть на позиціях, що сталого життєздатного розвитку можна досягти за допомогою знаходження технологічних рішень, як способу розв'язання багатьох екологічних проблем. Цей підхід був прийнятий до реалізації урядами більшості розвинених країн, особливо щодо шкідливих викидів промислових підприємств. Недолік цього підходу в тому, що його прихильники не вирішують корінних причин екологічних проблем. Крім того, цей підхід базується на вирішенні лише економічних та екологічних проблем.

Третій напрям або підхід – «реформа зеленої економіки», пропонує еквівалент «ринкового розв'язання» екологічних проблем і регуляції економіки, в першу чергу, за рахунок прийняття нових правил та інструментів підзвітності нової «зеленої» економіки. Особлива увага приділяється використанню економічного зростання для накопичення природного і соціального капіталу, зі збереженням їх для потреб майбутніх поколінь. Вперше, ідеї зеленої економіки були висвітлені у 1989 р. групою вчених, очолюваним Д. Піарсом, у звіті уряду Великобританії «Концепція зеленої економіки» [12, с. 187].

Четвертий напрям «зростання зі справедливостю» («growth with equity») вважає за необхідне скерувати економічне зростання на розв'язання глобальних проблем нерівності і соціального достатку. Даний підхід займав центральне місце в рекомендаціях Конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. і Всесвітнього саміту у Йоганезбурзі у 2002 р. Основна ідея цього підходу полягає у необхідності підвищення рівня життя і соціальної захищеності бідних народів Півдня (передовсім, Африки), які приречені, за відсутністю інших засобів до гідного існування, виснажувати ґрунт і ліси, з метою елементарного виживання. Отже, цей підхід базується на вирішенні лише соціальних і економічних цілей, з метою послаблення рівнів виснаження природних ресурсів бідними народами.

П'ятий підхід – комплексний сталий розвиток, в якому максимум зусиль скеровується для інтеграції принципів сталого розвитку, у створення нового типу світового суспільства, зі справедливими і демократичними спільнотами, які турбуються про Землю. Основні ідеї та положення комплексного сталого розвитку були задекларовані в програмному документі «Турбота про землю: Стратегія сталого існування» («Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living») у 1991 р., укладеним трьома передовими міжнародними екологічними організаціями – Всесвітнім союзом із захисту природи, програмою ООН з навколишнього середовища і Всесвітнім фондом дикої природи [19, с. 29].

Комплексний сталий розвиток – єдиний, з-поміж п'яти запропонованих підходів до запровадження сталого розвитку, в якому увага сконцентрована на справедливому співіснуванні людини, яка уособлює економічні і соціальні цілі розвитку, із цілями розвитку навколишнього середовища.

Україна має великий досвід з політичних деклараций і законодавчих процедур щодо запровадження сталого розвитку, починаючи від 1992 р., коли на «Саміті Землі» в Ріо-де-Жанейро, Україна, як і майже 180 країн, присутніх на Конференції, зобов'язалась впроваджувати принципи сталого розвитку на національному рівні. Незважаючи на численні, протягом 2000-х років, спроби розроблення концепції або стратегії сталого розвитку, можна стверджувати, що цілих два десятиліття було витрачено, щоб сформувати величезну неефективну бюрократичну машину, яка імітувала роботу з введення в життя наукових засад сталого розвитку і діяла виключно «на папері».

Безперечно, існуюча сьогодні дисгармонія між соціально-економічним розвитком України та станом довідки має коріння в необдуманому виснаженні та інтенсивній експлуатації природних ресурсів, і в мисленні лише на коротку перспективу, в цілях досягнення плану і його перевиконання, за доби СРСР. Разом з цим, перспектива співпраці з екологічними організаціями ЄС і набуття досвіду з реалізації принципів сталого розвитку повинні привнести, нарешті, позитивне зерно досвіду на українське підґрунтя і в українську економіку.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження сталого розвитку і його складових, поняття сталості та підходів до запровадження сталого розвитку дозволяє стверджувати, що сталий розвиток передбачає забезпечення сталого економічного зростання, за умови збереження стану економіки в масштабі, що не перевищує меж підтримуючої спроможності довідки, і якщо суспільство готове нести відповідальність за збереження ресурсів планети Земля, в особливості, не відновлювальних ресурсів, для потреб майбутніх поколінь.

Було встановлено також, що екологічно сталим є такий тип економіки, за якого обсяг спожитих відновлювальних ресурсів є меншим, ніж природа здатна відновити. В такий спосіб досягається зростання природного капіталу.

Досліджені позиції кількох груп вчених щодо підходів до запровадження сталого розвитку,

з-поміж яких заслуговують на увагу діаграма Венна; система сталого розвитку; два підходи до запровадження сталого розвитку: поміркована «слабка» сталість, яка передбачає обмежені заходи по захисту довкілля, при сталому економічному зростанні, і «сильна» сталість, що пропонує жорсткі заходи по збереженню довкілля, включно з інтеграцією концепції сталого розвитку – в суспільне життя. Проаналізовані п'ять кроків до запровадження комплексного сталого розвитку,

сутність яких також зводиться до поступового переходу від сталого економічного зростання, в чотирьох варіаціях, включно з реформою зеленої економіки, до комплексного сталого розвитку.

Досвід України зі впровадження сталого розвитку, недостатньо описаний в цій статті, і співпраця України з міжнародними і європейськими екологічними організаціями, в цілях переходу на засади сталого розвитку, потребують подальшого висвітлення.

Список літератури:

1. Ватченко О.Б. Виникнення та аналіз поняття «сталий розвиток» / О.Б. Ватченко, В.М. Ільченко // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: 36. наук. пр. «Економічні науки». – № 1. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 64-68.
2. Голубець М.А. Геоосоціосистемологія – теоретична основа еколого-суспільно-економічного прогресу / М.А. Голубець // Вісн. НАН України. – 2014. – № 6. – С. 31-40.
3. Горбач Л.М., Плотніков О.В. Міжнародні економічні відносини: Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 266 с.
4. Дейлі Герман. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2002. – 298 с.
5. Інструменти та механізми забезпечення сталого розвитку приморських регіонів України: аналітична доповідь, матеріали круглого столу (20 грудня 2013 року, м. Одеса). – Одеса: Фенікс, 2014. – 110 с.
6. Оробець І. Історико-генетичний підхід у дослідженні еволюції концепції сталого розвитку / І. Оробець // Вісн. КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2015. – № 8. – С. 98-101.
7. Основи стійкого розвитку / Навчальний посібник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 654 с.
8. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова КМУ від 6 серпня 2014 р. № 385 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP140385.html.
9. Смержанюк Т.П. Сталий розвиток в умовах глобалізації та його складові / Т. П. Смержанюк // Економічні інновації. – 2013. – Вип. 53. – С. 253-260.
10. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2012. – 534 с.
11. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / авт.: А. Садовенко, Л. Масловська, В. Середа, Т. Тимочко. – 2 вид. – К.: 2011. – 392 с.
12. Шевченко Ю.О. Розвиток «зеленої економіки»: національний аспект / Ю. О. Шевченко, Е. В. Прушківська // Бізнес Інформ. – 2013. – № 3. – С. 186-191.
13. Agenda 21 for culture // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agenda21culture.net/index.php/docman/-1/393-zzculture4pillarsden/file>
14. Barbier E. The Concept of Sustainable Economic Development, Environmental Conservation №14 (2), 1987. – 101-110 pp.
15. Офіційний веб-сайт «BBC» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/world-15459643>
16. International Data Base (IDB) – World Population // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.census.gov/ipc/www/idb/worldpopinfo.html>
17. Dalal-Clayton B. and Bass S., Sustainable Development Strategies: A Resource Book, London, UK, and Sterling, VA: Earthscan Publications Ltd., 2002, 358 p.
18. Fien John, Macclean Rupert, Park Man-Gon (Editors). Work, learning and sustainable development. Opportunities and challenges // UNESCO-UNEVOC Book series. Technical and vocational education and training: Issues, concerns and prospects / Volume 8. – Springer Science + Business Media B.V., 2009. – 516 p.
19. Business English Dictionary «Longman» (Second Edition). – Pearson Education Limited. – 2007. – 594 p.
20. Macmillan English Dictionary for advanced learners (Second Edition). – International Student Edition. – Text © Asc Black Publishers Ltd. – 2007.
21. Meadows, D.H., Meadows, D.L. and Randers, J. Beyond the Limits: Global Collapse or a Sustainable Future. Earthscan: London. – 1992.
22. Meadows D.H. The Limits to Growth / D. H. Meadows, J. Randers, and W.W. Behrens. – Universe Books, New York, NY. – 1972. – 161 p.
23. Oxford dictionaries // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oxforddictionaries.com.
24. Talavyria, Mykola and Talavyria, Oleksandr. From bioeconomics to sustainable development. In: Challenges for the Agricultural Sector in Central and Eastern Europe. Agroinform Kiady, Budapest, 2014. – 71-83 pp.
25. The Sustainable Development Timeline: Brochure / Heather Creech // IISD, 7th Edition, May 2012. – 13 p. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iisd.org/sites/default/files/publications/sd_timeline_2012.pdf
26. Wikipedia, the free encyclopedia // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Carl_von_Carlowitz
27. World Commission on Environment and Development. «Our Common Future, Chapter 2: Towards Sustainable Development». // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://un-documents.net/ocf-02.htm>

Свистун К.А.

Университет таможенного дела и финансов

ГЕНЕЗИС ПОНЯТИЯ «УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ» И ПОДХОДЫ К ЕГО ВНЕДРЕНИЮ

Аннотация

Статья посвящена исследованию генезиса понятий «устойчивое развитие» и «устойчивость», составляющих устойчивого развития и подходов к его внедрению. Автор раскрывает суть диаграммы Венна и анализирует причины, почему необходимо ее усовершенствование до системы устойчивого развития. Также, в статье доказывается похожесть существующих в литературе подходов к внедрению устойчивого развития. Особое значение придается исследованию шагов к внедрению комплексного устойчивого развития. Статья может быть полезной для экономистов, экологов, эоактивистов и социологов.

Ключевые слова: устойчивое развитие, устойчивость, диаграмма Венна, система устойчивого развития, подходы к внедрению устойчивого развития.

Svystun K.O.

University of Customs and Finance

GENESIS OF NOTION “SUSTAINABLE DEVELOPMENT” AND APPROACHES TO ITS IMPLEMENTATION

Summary

The article is devoted to researching of genesis of notions «sustainable development» and «sustainability», components of sustainable development and approaches to its implementation. The author reveals the essence of Venn diagram and analyses reasons why its improving to the system of sustainable development is necessity. Also, in the article is explained the similarity of approaches to sustainable development implementation that available in literature. Particular significance is attached to researching of steps to integrated sustainable development implementation. The article may be useful for economists, environmentalists, eco-activists and sociologists.

Keywords: sustainable development, sustainability, Venn diagram, system of sustainable development, approaches to sustainable development implementation.